

Х. Кохалик

УПРОВАДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Розкрито сутність поняття “е-демократія”. Розглянуто кращі практики впровадження інструментів е-демократії на місцевому рівні в зарубіжних країнах та виявлено рівень використання інструментів е-демократії в Україні.

Ключові слова: е-демократія, інформаційно-комунікаційні технології, інструменти е-демократії, муніципалітет, муніципальна ініціатива, е-консультація, дискусійний форум.

Із упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у різні сфери суспільного життя розширюються можливості комунікації громадян із владними інститутами. Нові інструменти електронної демократії полегшують доступ громадськості до інформації та участь у вирішенні проблем. Недостатня поінформованість громадян у сфері е-демократії позбавляє їх можливості активного залучення до процесу управління містом. У контексті розвитку е-демократії в Україні важливого значення набуває висвітлення позитивних результатів створення й упровадження інструментів е-демократії у світі.

Дослідженню проблем та перспектив розвитку е-демократії в Україні присвятили свої праці багато дослідників, зокрема: С. Бойчун, Ю. Василевич, Н. Грицяк, О. Дубас, Л. Малишенко, В. Мещеряков, І. Сало, С. Соловійов та інші. Зарубіжний досвід упровадження е-демократії вивчали такі вітчизняні науковці, як: І. Лопушинський, А. Митко, В. Трухманов та інші. Кращі практики впровадження інструментів е-демократії у зарубіжних країнах наведено в працях Д. Вестрайма, Р. Воутерса, Й. Корхонена, С. Куковіч, К. Рейнсалу тощо.

Незважаючи на наукові доробки з досліджуваної проблематики, детальнішого вивчення потребує досвід впровадження інструментів е-демократії органами місцевого самоврядування в зарубіжних країнах.

Метою статті є розгляд процесу впровадження інструментів е-демократії в зарубіжних країнах як засобу залучення громадськості до взаємодії з місцевою владою.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання: розкрити сутність поняття “е-демократія”; розглянути кращі практики впровадження інструментів е-демократії на місцевому рівні в зарубіжних країнах та виявити рівень використання інструментів е-демократії в Україні.

Як зауважує М. Хендерсон, історично е-демократія виникла в багатьох країнах, що було обумовлено низкою факторів, серед яких падіння рівня громадської довіри до органів влади та зростаючі очікування громадян бачити їх чутливими, підзвітними та ефективними [1].

Відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні [2], електронна демократія – форма організації суспільства, за якої громадяни та представники бізнесу залучаються до процесу державного управління та державотворення, а також до місцевого самоуправління за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій.

У науковій літературі відсутнє уніфіковане визначення поняття е-демократія. Згідно з К. Райлі, е-демократія – це “використання комп’ютерів для посилення демократичного процесу”, а відповідно до А. Макінтош – “використання інформаційно-комп’ютерних технологій для підтримки демократичного процесу ухвалення рішень”. Р. Кіс, О. Трехсель, Ф. Мендес та Ф. Шміттер вважають е-демократію багатоаспектним поняттям, на їхню думку, технології е-демократії можуть застосовуватись для підвищення прозорості політичного процесу; розширення безпосереднього залучення та участі громадян; забезпечення якіснішого формування думки у новому інформаційно-дискусійному просторі [3].

Інструменти електронної демократії надають змогу громадянам формувати думки чи, іншими словами, громадяни стають співтворцями думок, опублікованих на веб-сайтах ухвалювачами політичних рішень. На думку Е. Облак, здатність е-демократії створювати умови для більшої демократизації політичного життя ґрунтується, принаймні, на трьох гіпотезах:

1) простота, доступність та інтерактивність технологій: застосування інформаційно-комунікаційних технологій вирішує проблему просторового, часового чи фізичного бар’єрів;

2) відновлення ролі громадян: пошук нових шляхів заохочення громадян до виконання публічних завдань;

3) залучення громадян у процес ухвалення рішень: уможливлення політичними інститутами громадської участі [4].

Розвиток е-демократії в зарубіжних країнах відкриває нові можливості електронної взаємодії місцевої влади з населенням. Так, кожні чотири роки Міністерством місцевого самоврядування Норвегії здійснюється моніторинг впровадження та використання муніципальною владою інформаційно-комунікаційних форм електронної взаємодії з громадськістю (табл. 1). Порівнюючи статистичні дані 2004 – 2012 рр., можна констатувати, що майже всі муніципалітети – 92,5% мають доступ до Інтернету в муніципальних установах, значно зріс відсоток муніципалітетів, які надають можливість подання електронних заяв (91,9% муніципалітетів) та отримання електронних послуг (65,8% муніципалітетів). Знизився відсоток використання муніципалітетами форм безпосередньої онлайн-комунікації мешканців з місцевими політиками, натомість комунікація здійснюється за допомогою електронної пошти (у 84,1% муніципалітетів) чи в соціальних мережах (у 55,1% муніципалітетів) [5].

Згідно із Законом “Про місцеве самоврядування Норвегії”, громадяни мають право вносити на розгляд ради пропозиції (громадська ініціатива). У 2013 р. Міністерством місцевого самоврядування було ініційовано створення веб-сайту www.minsak.no та запроваджено систему подання місцевих е-петицій. На сьогодні мешканці муніципалітету можуть опублікувати на сайті свої пропозиції, а громадяни ставити підписи на їх підтримку. Ініціатори пропозицій можуть доводити їх до відома спільноти за допомогою соціальних мереж Facebook, Twitter чи електронною поштою. За умови зібрання належної кількості підписів (2% населення муніципалітету), пропозиція надсилається ініціатором на електронну пошту муніципальної ради. Пропозиція повинна пройти обговорення і впродовж 6-ти місяців рада зобов’язана ухвалити щодо неї рішення. Лише впродовж одного року (липень 2014 – липень 2015 рр.) сайт відвідало 138000 користувачів [6].

Таблиця 1

**Інформаційно-комунікаційні форми електронної взаємодії
муніципальної влади з громадськістю**

Інформаційно-комунікаційні форми	Роки		
	2004, %	2008, %	2012, %
Використання електронної пошти для спілкування з адміністративним персоналом	92,7	96,5	91,9
Використання електронної пошти для спілкування з місцевими політиками	54,9	76,4	84,1
Подання заяв в електронній формі	68,4	82,9	91,9
Надання електронних послуг (дозволи на будівництво, запис в дитячі садки тощо)	21,9	47,1	65,8
Організація електронного діалогу/дискусійних форумів для спілкування з місцевими політиками	19,7	15,6	14,9
Забезпечення Інтернет-доступу в бібліотеках, школах, спортивних установах, торгівельних центрах, автовокзалах	78,4	90,4	92,5
Імплементация навчальних програм щодо використання ІКТ	23,8	34,3	38,6
Комунікація муніципалітетів з громадськістю за допомогою СМС-повідомлень	–	14,5	30,1
Використання муніципалітетами соціальних мереж (Facebook, Twitter, YouTube)	–	–	55,1

Досліджуючи досвід розвитку е-демократії у Фінляндії, Й. Корхонен розкриває важливість упровадження в роботу органів місцевого самоврядування такого інструменту, як е-ініціатива. Так за допомогою впровадженого у 2013 р. інструменту для електронного збору підписів на підпримку ініціатив до муніципальних органів влади Kuntalaisaloite.fi вже подано понад 1,300 ініціатив. За допомогою ще одного інструменту – Nuort-enideat.fi “ для подання ініціатив молоддю, від початку 2014 р. було проведено обговорення та внесено майже 400 ініціатив. Як засвідчують дані соціологічного дослідження, проведеного у 2004, 2008 та 2011 рр., лише 3 – 4% місцевих мешканців скористались можливістю подання муніципальної ініціативи. Дослідження, проведене після впровадження е-інструменту Kuntalaisaloite.fi, показало, що 11% мешканців подавали, продивлялись чи підписували ініціативу, 57% не скористались такою можливістю, але мають бажання, і лише 32% не виявили свого зацікавлення. Отримані результати пов’язують із тим, що спростився спосіб подання муніципальних ініціатив та підвищилась обізнаність громадян щодо нових можливостей їх подання [7].

Успішним досягненням у сфері е-демократії в зарубіжних країнах є імплементация систем самообслуговування громадян. Так, у Данії від 1998 р. функціонує веб-сайт районної ради муніципалітету Оддер – Oddernettet, де громадяни, завдяки використанню персонального цифрового підпису, мають доступ до різних електронних сервісів – отримання від ради листів на поштову скриньку, зміна помешкання, запис дітей до дитячих садків, подання заявок на отримання житлових пільг чи догляду за дітьми тощо. Не менш важливим є і впровадження такого інструменту е-демократії, як дискусійний форум, на якому громадяни можуть обговорювати будь-які місцеві та політичні питання, обмінюватись думками та досвідом. Громадяни мають можливість бути почутими

політиками та іншими ухвалювачами рішень і таким чином впливати на процес їх ухвалення. Із впровадженням онлайн-трансляції засідань ради приблизно 2500 відвідувачів користуються цим інструментом щодня, що зробило веб-сайт популярним та важливим каналом комунікації з громадськістю [8].

Ще одним вдалим прикладом впровадження е-демократії є інтерактивна міська рада французького міста Іссі-Ле-Мулінекс. Мешканці мають можливість дивитись засідання ради та брати в них участь, перебуваючи вдома чи в дорозі. Засідання транслуються у мережі кабельного телебачення та Інтернеті. Мешканці можуть задавати телефоном чи електронною поштою питання своїм виборним представникам та отримувати негайні відповіді. Якщо раніше лише незначна частина громадян відвідувала засідання ради, то на сьогодні 45% населення бере в них участь онлайн. Місту вдалось інтегрувати своїх громадян у демократичне життя та процес ухвалення рішень місцевою спільнотою. На сьогодні рада проводить приблизно 6 засідань на рік. Перед початком трансляції засідань по місцевому телебаченню передають новини, в яких розкривають зміст основних питань порядку денного, щоб громадяни змогли долучитись до їх обговорення. Засідання ради може тривати до 6 годин. До початку засідань населенню роздають листівки, в яких повідомляють про порядок денний та виділений на кожне питання час. Таким чином мешканці можуть долучитись до перегляду засідання, коли обговорюється саме те питання, яке їх цікавить [9].

Оскільки невід'ємною складовою процесу ухвалення рішень є проведення консультацій з громадськістю, особливого значення набуло впровадження інструменту онлайн-консультацій. Жоден проект не вийде в світ без проведення принаймні одних громадських слухань, і жодне рішення не буде ухвалено без консультування тих, кого воно стосується. Великий успіх мали заходи, спрямовані на промоцію учасницької демократії, зокрема ініціатива щодо можливості задавати питання меру та брати участь у громадських консультаціях чи електронному форумі на веб-сайті міста, що послугувало основою для подальших ініціатив, пов'язаних із е-консультуванням. Так, у 2002 р. було створено та запроваджено в мерії громадську панель – представницька група громадян, з якою міська рада проводить регулярні онлайн-консультації щодо важливих місцевих питань [10].

Поступово відбувається впровадження інструментів електронної демократії і в Україні. Так, громадяни Львова можуть звернутися до Львівської міської ради та її виконавчих органів із заявою, скаргою, чи пропозицією за допомогою електронного звернення; записатися на прийом до посадовців; створити електронну петицію; користуватись послугами Офіційного порталу мешканців, зокрема зареєструвати дитину в дитячий садок, оплатити комунальні послуги (за допомогою сайту партнерів), перевірити стан квартирної черги, перевірити стан звернення, поданого у паперовому вигляді, записатись у електронну чергу у ЦНАП тощо.

З метою вивчення громадської думки щодо е-уряду та е-демократії в Україні, Київським інститутом соціології у лютому 2015 р. було проведено соціологічне опитування, яке виявило доволі низький рівень обізнаності громадян щодо е-демократії (79% громадян ніколи про неї не чули, а 41% мають лише певні уявлення). Щодо застосування громадянами технологій електронної демократії, було отримано такі дані: 24% громадян проводять онлайн-пошук загальної урядової інформації; 9% – беруть участь в онлайн-опитуваннях; 6% – взаємодіють онлайн із громадськими організаціями; 5% – спілкуються безпосередньо з місцевими органами влади; 4% – отримують

електронні послуги; 4% – подають скарги онлайн. Також проведене опитування показало, що впроваджені інструменти електронної демократії, такі, як е-чати, е-дискусійні форуми, е-консультації, застосовуються не повною мірою. Респонденти надали незначну перевагу використанню традиційних форм спілкування, таких як особисті зустрічі чи телефонні розмови. Також було виявлено, що молодь (18 – 35-річні респонденти), порівняно з іншими віковими групами, надає суттєву перевагу залученню в публічні онлайн-дискусії, співпраці з іншими та впливу на процес ухвалення рішень та розробку політики на місцевому рівні [11].

Унаслідок проведеного опитування було розроблено низку рекомендацій, спрямованих на стимулювання розвитку та впровадження е-демократії в Україні, основними з яких є: розробка національної стратегії імплементації е-демократії; підвищення кваліфікації державних службовців у сфері е-демократії; розширення обізнаності громадян щодо переваг застосування нових інструментів е-демократії; стимулювання активного використання громадськістю інструментів е-демократії [12].

Висновки

Упровадження інструментів е-демократії на місцевому рівні в зарубіжних країнах має позитивний вплив на покращення взаємодії місцевої влади з громадськістю. Як засвідчує зарубіжний досвід, нові форми інформаційно-комунікаційної взаємодії сприяють забезпеченню прозорості та підзвітності діяльності місцевої влади та підвищують участь громадян у процесах управління містом. Використання впроваджених інструментів е-демократії: е-ініціатив, е-консультацій, е-дискусійних форумів, онлайн-трансляцій засідань ради тощо, дає змогу громадянам у зручний та доступний спосіб долучатись до обговорення важливих місцевих питань, повідомляти свої потреби, ділитись досвідом та думками і, таким чином, брати участь у співрозробці місцевих політик.

Порівняно з зарубіжним досвідом, рівень впровадження та використання інструментів е-демократії на місцевому рівні в Україні не є високим. Вирішенню цієї проблеми сприятиме підвищення рівня обізнаності громадян щодо можливостей та переваг користування інструментами е-демократії як нової форми ведення діалогу між громадою та місцевою владою. Досягнення та перспективи розвитку е-демократії в Україні стануть предметом подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Henderson M. E-Democracy Policy in Queensland / M. Henderson, F. Hogarth, D. Jeans // Encyclopedia of Digital Government [Text]. — [S. p.] : Idea Group Inc., 2007. — P. 455.
2. Концепція розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] / за ред. А. І. Семенченко. — Режим доступу : nc.da.gov.adamant.ua/menu/publications/doc/koncept.pdf.
3. Wouters Ruud. E-Democracy in Belgium and Canada: a Virtual Mirage? On Enhancing Citizen Participation through Information and Communication Technologies [Electronic resource] / R. Wouters. — Access mode : uahost.uantwerpen.be/m2p/publications/1256742244.pdf.
4. Kukovic S. E-Democracy and E-Participation in Slovenian Local Self-government [Text] / S. Kukovic, M. Brezovsek. — [S. p.] : NKJU, 2015. — P. 453, 454.
5. Vestrheim Dag. E-Democracy at Local Level in Norway [Electronic resource] / D. Vestrheim. — Access mode : www.coe.int/t/.../localdemocracy/.../Contribution-Norway.p.

6. Ibid. — P. 4.
7. Korhonen J. E-Government in Finland / J. Korhonen // E-Democracy, E-Governance, and Public Sector Reform Revisited : Experiences of the Main Themes of the PADOS Project in Finland and Estonia [Text]. — Painopaikka : Painotalo Casper, Kurikka, 2016. — P. 21, 22.
8. Reinsalu K. Handbook on E-Democracy [Text] / K. Reinsalu. — [S. p.] : Tampere, 2010. — P. 35, 36.
9. Ibid. — P. 43.
10. Ibid. — P. 44.
11. E-Democracy in Ukraine: Citizens' and Key Stakeholders' Perspectives [Text]. — К. : EGAP, 2016. — P. 5; 13.
12. Ibid. — P. 7.

*Стаття надійшла до редакції 30.09.2016
Схвалена до друку редколегією 12.10.2016*

Kh. Kokhalyk

THE IMPLEMENTATION OF E-DEMOCRACY TOOLS AT LOCAL LEVEL: FOREIGN EXPERIENCE

The article reveals the essence of the concept of 'e-democracy'. The best practices in implementing e-democracy tools at local level in foreign countries are considered, and the level of the use of e-democracy tools in Ukraine is revealed.

Key words: e-democracy, information and communication technologies, e-democracy tools, municipality, municipal initiative, e-consultation, discussion forum.